

לומר: אין מיבמין וחולצין את היבמות, כדין אשת סריס שאינה זקוקה ליבום וחליצה — אלא ודאי: כיון שהיתה לו [לבעל] שעת הכושר — שאני; אף כאן הואיל והיתה לו [ליבם] שעת הכושר, הרי זה חולץ.

ומקשינן לרבי אליעזר במשנתנו שאינו מחלק בין סריס שהיתה לו שעת הכושר לסריס שלא היתה לו שעת הכושר:

הרי פירוקא דרבא — תירוצו של רבא והוכחתו לסברת "שעת הכושר" — פירוקא היא על רבי אליעזר שאינו סובר סברא זו!?

ומשנינן: אין הוכחת רבא הוכחה, כי התם כשהוא הולך למות ותש כחו, אין זה סריסות אלא כחישותא הוא דאתחילה ביה [כחש שסופו מיתה התחיל בו, ולא סריסות].

חיבי דמי סריס חמה ששנינו עליו במשנתנו: "לא היתה לו שעת הכושר"?

אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: כל שלא ראה אפילו שעה אחת בכשרותו, א-9 כלומר: שלקה ממעי אמו.

מנא ידעינן [מה הוא הסימן לידע על קטן שנולד שהוא לקוי]?

אבל מחייבי לאוין גרידי — חייבי לאוין בלבד שאינם של קורבה ושאר, כגון פצוע דכא — לא הוי ממזר. אלא דין חייבי לאוין אלו ככל חייבי לאוין לדעת רבנן, וצריכה חליצה —

ולכן במשנתנו, שאיסורה עליו אינו משום קורבה, הרי היא זקוקה ליבום וחליצה אף לפי רבי עקיבא.

ואכתי תמהינן על משנתנו ששנינו לדעת רבי עקיבא: סריס אדם הרי זה חולץ, הואיל והיתה לו שעת הכושר:

מה בכך שהיתה לו שעת הכושר, והרי סוף סוף איקרי כאן — בפרשת יבום — "להקים לאחיו שם", והא היבם הסריס — בשעה שהיא זקוקה לו ליבום — לאו בר הכי הוא [אינו בן בנים ואין יכול להקים לאחיו שם], ואם כן אינו במצות יבום ואינו צריך לחלוץ!?

אמר ביאר רבא: אם כן כפי שרצונך לומר: הואיל ובשעת מיתה⁽¹⁶⁾ אינו בן הקמת שם הרי זה אינו חולץ ואף על גב שהיתה לו שעת הכושר —

אין לך אשה שכשרה ליבם שלא נעשה בעלה סריס חמה⁽¹⁷⁾ שעה אחת קודם למיתתו מחמת יסורי מיתה שמתשים כחו, והיה לך

אפילו מי שנעשית ערוה לאחר מיתה הרי היא נפטרת.

17. בתוספות חד מקמאי הגירסא: "סריס" ולא "סריס חמה".

16. לשון רש"י הוא: אמר רבא, אם כן דשעת הכושר דמעיקרא לאו מילתא היא הואיל "ובשעת מיתה" לא הוי וכו'; נראה מלשונו של רש"י, כי אם נעשה סריס חמה לאחר מיתה, בזה לית דין ולית דיין שאינו נפטר מן היבום והחליצה, אף שלענין ערוה מסקינן לעיל, כי

איזוהו חוורור הקבוע: כל ששהה שמונים יום.

רבי הנינא בן אנטיגנוס אומר: בודקין אותו שלש פעמים בתוך שמונים יום, ואם לא בדקוהו אף על פי שנמצא שם החוורור ביום השמונים אינו מום, כי שמא בינתיים הלך לו וחזר, שכן דרכו [רש"י בכורות]?

הרי למדת שאין אומרים: כיון דתחילתו וסופו לקוי לא חיישינן?!

ומשנינן: **לחד אבר חיישינן** שמא הבריא בינתיים, אבל **לכוליה גופא** כלומר: לסריס חמה שהוא מחמת חולי כל הגוף, לא חיישינן.

שנינו במשנה: **רבי אליעזר אומר לא כי**, אלא סריס חמה חולץ וחולצין לאשתו מפני שיש לו רפואה, סריס אדם לא חולץ ולא חולצין לאשתו מפני שאין לו רפואה:

ורמינהו ממשנה במסכת נדה:

יבם בן עשרים שנה ולא הביא שתי שערות, ובית דין מחייבים אותו ליבם את יבמתו או לחלוץ לה, ורוצים קרובי היבם לפוטרו מכך בטענה שהוא סריס —

הרי אלו הקרובים יביאו ראיה שהוא כבר בן עשרים שלא הביא שתי שערות.

והוא סריס!

כלומר: ואם נולדו בו סימני סריס, הרי זה לא חולץ ולא מייבם.⁽¹⁾

אמר אביי: כל המטיל מים ואינו עושה כיפה, שאין קילוח השתן שלו הולך למרחוק כשהוא מטיל כלפי מעלה, ואין נעשה ככיפה אלא שותת ויורד.

ממאי הואי [ממה נהיה סריס כעין זה] כלומר: מה הוא הגורם שתלד אמו סריס?

ומפרשינן: **דאפיה אמיה בטיהרא** [אפתה אמו לחם בתנור בצהרים], שנתחממה אמו מחום הצהרים והתנור כאחד, **ושתיא שיכרא מרקא** [ושתתה אמו שכר מזוג, ויש מפרשים: שכר חזק].

אמר רב יוסף: היינו דשמענא לאמי [רבי אמי] דאמר: **כל שממעיי אמו לקוי, ולא ידענא מאי ניהו**, כלומר: ולא ידעתי ממאי הואי.

ומקשינן: הואיל וסריס שהיתה לו שעת הכושר הרי זה חולץ וחולצין לאשתו, אם כן, האיך אנו פוטרים סריס חמה מן החליצה, והרי אף שראינו בברייתו שהוא לקוי, וגם עכשיו רואים אנו שהוא לקוי, מכל מקום **ליחוש שמא הבריא בינתיים** ונמצא שהיתה לו שעת הכושר?!

ומשנינן: **כיון דתחילתו וסופו לקוי, לא חיישינן** שהבריא בינתיים.

מתניב רב מרי על יסוד זה:

והרי שנינו במשנה בכורות בין המומין המתירים את הבכור לשחיטה:

חוורור [הקבוע, חולי הוא שיש טיפות לבנות בעין] והמים הקבועין [שעיניו נוטפות מים].

1. פירוש, שני דברים בעינין: האחד, שהוא בן עשרים ולא הביא שתי שערות, השני: נולדו בו

וכן יבמה בת עשרים ולא הביאה שתי שערות, וביאו ראייה שהיא בת עשרים, והיא האיילונית, והרי זו לא הולצת ולא מתייבמת.

דברי בית הלל.

ובית שמאי אומרים: זה וזה [סריס ואיילונית] בני שמונה עשרה שנה כשלא הביאו שתי שערות הרי זה מצטרף לסימני סריס ואיילונית, ואין צריך לחכות עד שיהיו בני עשרים שנה.

רבי אליעזר אומר: הזכר כדברי בית הלל שאינו סריס אלא אם כן נעשה בן עשרים ועדיין לא הביא שתי שערות, והמקבה כדברי בית שמאי כשהיא בת שמונה עשרה שנה, מפני שהאשה ממהרת לבא [דרכה להביא שערות] לפני האיש.

הרי למדת שלדעת רבי אליעזר: סריס חמה לא חולץ ולא מייבם, ולא כמבואר במשנתנו לדעתו, שסריס חמה חולץ ומייבם?!

אמר תירץ רמי בר דיקולי, אמר שמואל: חזר בו רבי אליעזר.

איבעיא ליה: מהי הדר ביה רבי אליעזר, אם ממה שאמר במשנתנו: סריס חמה חולץ, או ממה שאמר במשנה במסכת נדה: סריס חמה אינו חולץ?

תא שמע:

דתניא: רבי אליעזר אומר: סריס חמה חולץ וחולצין לאשתו, שכן במינן מתרפאין באלכסנדריא של מצרים.⁽²⁾

הרי שבשתי מקומות למדנו בדעתו שהוא חולץ וחולצין לאשתו, וסמי ההיא משנה דנדה שהיא נגד שתי מקומות אלו.

רבי אלעזר אומר: לא הדר ביה רבי אליעזר.

וכי תנן החיא דנדה שאמר רבי אליעזר: "הזכר כדברי בית הלל", לא לענין חליצה ויבום שדיברה בו המשנה תחילה, אלא לענין עונשין, שאם לא הביא הזכר שתי שערות עד שנעשה בן עשרים, וגם נולדו בו סימני סריס — הרי הוא גדול, וחייב בכל עונשין שבתורה.

איתמר:

א. איש או אשה שלא הביאו שתי שערות עד גיל שמונה עשרה או עשרים [וכפי שנתבאר במשנה שהובאה לעיל], וגם נולדו להם סימני סריס או איילונית, הרי הם בחזקת סריס או איילונית, ואפילו הביאו שתי שערות לאחר שמונה עשרה או עשרים.

ב. בשמועה שלפנינו נחלקו רב ושמואל, אם אי הבאת השערות יחד עם סימני האריס או האיילונית, מועילים להחזיק את האיש או האשה כגדולים, משעה שכל איש או אשה

סימני סריס המפורטים בעמוד ב, וכשיש בו שני דברים אלו אנו תולים שהוא סריס, אבל אי הבאת שערות לבד אינה ראייה שהוא סריס אלא אם כן עברו עליו רוב שנותיו והיינו שהוא בן ל"ו ועדיין לא הביא שתי שערות.

2. כן ביאר רש"י ביאור ראשון; ועוד ביאר: אי נמי מדקא מייתי דאלכסנדריא לדבריו, שמע מינה מההיא דנדה הדר ביה; וממתניתין ליכא למיפשט הכי, דקתני "שיש לו רפואה" משום דמשמע דמסברא קאמר הכי.

ראויים להביא שתי שערות ולהיות גדולים, דהיינו בן שלוש עשרה לזכר ובן שתיים עשרה לנקבה.

או שאין מחזיקים אותם בגדולים אלא מבן שמונה עשרה או עשרים.⁽³⁾

ג. השמועה שלפנינו כדעת רבי אליעזר היא, שגיל אי הבאת השערות בנקבה הוא שמונה עשרה שנה, ובזכר עשרים שנה.

אבל — כלומר: אכלה אשה⁽⁴⁾ שלא הביאה שתי שערות — **חלב** [איסורו בלאו וחייבים עליו מלקות] **מבן** [בת] **שתיים עשרה שנה** [יום אחד] שהיא ראויה להביא שתי שערות, **עד בן** [בת] **שמונה עשרה שנה** ועדיין לא הביאה שתי שערות, **ונולדו בו** [בה] גם **סימני סרים** [איילונית], **ולאחר מכאן הביא** [הביאה] **שתי שערות**.⁽⁵⁾

רב אמר: הואיל וכשהיתה בת שמונה עשרה שנה עדיין לא הביאה שתי שערות, [ובנקבה השיעור הוא בת שמונה עשרה, וכדלעיל לדעת רבי אליעזר], וגם נולדו בה סימני איילונית ונתברר שהיא איילונית, הרי היא **נעשה סרים** [נעשית איילונית] **למפרע**,

כלומר: הרי היא בחזקת גדולה למפרע,⁽⁶⁾ מעת שהיתה בת שתיים עשרה שנים ויום אחד שהיתה ראויה להביא שתי שערות, והרי היא חייבת מלקות על אכילת החלב שמאותו זמן ואילך.

ואף שהביאה שתי שערות לאחר מכאן, אין בכך כלום, כי הבאת שתי שערות לאחר שנעשית נקבה בת שמונה עשרה והביאה סימני איילונית, אינה מעלה ואינה מורדת.

ושמואל אמר: אפילו לא הביאה שתי שערות לאחר מכאן, אין היא גדולה אלא מעת שהיתה בת שמונה עשרה, וקטן היה [קטנה היתה] **באותה שעה** [מבת שתיים עשרה ועד בת שמונה עשרה].

מתקיף לה רב יוסף לרב הסובר: נעשית איילונית למפרע:

א. במשנה בכתובות ריש פרק אלו נערות נחלקו רבי מאיר וחכמים, במי שאנס או פיתה את הקטנה אם חייב עליה קנס כשם שהוא חייב על הנערה, ודעת רבי מאיר היא, שאין קנס אלא בבא על הנערה, אבל קטנה אין לה קנס, ואילו בבוגרת לכולי עלמא אין

3. ראה שני ביאורים בביאור מחלוקתם, בחידושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם בהלכות אישות.

4. כי בזכר אי אפשר לפרשה, כיון שאמר: מבן שתיים עשרה שהוא זמן הבאת שתי שערות לנקבה, ואילו הזכר זמנו כשנעשה בן שלש עשרה; ועוד, מדנקט "שמונה עשרה" שהוא השיעור לאיילונית לדעת רבי אליעזר, ואילו שיעור הסריס לדעת רבי אליעזר ובית הלל הוא כשנעשה בן עשרים, והרי בודאי אין שמועה זו

כדעת בית שמאי הסוברים: אף הזכר שיעורו הוא כשנעשה בן שמונה עשרה.

5. לא אמרו "ולאחר מכאן הביא שתי שערות" אלא לאשמועינן רבותא שאפילו הכי הרי היא נעשית איילונית למפרע לדעת רב, אך אין מחלוקתם תלויה בהבאת שתי שערות לאחר מכאן, אלא בין כך ובין כך נחלקו.

6. אין ספק בדבר שהיא איילונית למפרע, ואין מחלוקתם אלא אם כבר גדולה היא למפרע.

קנס.

דנים אותה כנערה אם הביאתם כשהיא בת שנים עשרה, לבין מי שגדלה כשהיא בת שנים עשרה משום שהיא איילונית; ולפיכך תמהינן:

אם כן — כדעת רב הסובר שנעשית גדולה למפרע מעת שהיתה בת שנים עשרה — איילונית לרבי מאיר יהא לה קנס, שהרי יתכן לה נערות באיילונית!?

כלומר: בברייתא בכתובות שנינו שאיילונית אין לה קנס, ולפי דעתו של שמואל מתפרשת הברייתא כדעת רבי מאיר הסובר קטנה אין לה קנס. ולפיכך לא משכחת לה איילונית שיתחייבו עליה קנס, כי עד גיל שמונה עשרה הרי היא קטנה, ואחר גיל שמונה עשרה הרי היא בוגרת, ובין זו ובין זו אין להן קנס לדעת רבי מאיר.

אבל לדעת רב, הרי אף איילונית נערה היא מגיל שנים עשרה ועד שנים עשרה וחצי, ובאותה שעה יש לה קנס אפילו לרבי מאיר, וכיון שכן האיך נפרש את הברייתא האומרת: איילונית אין לה קנס?!

אמר תירץ ליה אביי לרב יוסף: הכי אמרי משמך [גירסת הריטב"א; כך אומרים

ב. הקטנה היא עד שלא הביאה שתי שערות; הנערה היא זו שהביאה שתי שערות כשהיתה בת שנים עשרה, ועד ששה חדשים לאחר הבאת שערותיה הרי היא נערה; הבוגרת היא זו שכלו ימי נערותה, או שהביאה שערותיה לאחר שהיתה בת שנים עשרה וחצי, כי אז מקטנותה יצתה לבגר, שאין אשה נעשית נערה אלא בששת החדשים שמגיל שנים עשרה ועד שנים עשרה וחצי [תוספות].⁽⁷⁾

ג. אשה שלא הביאה שתי שערות עד שנעשית בת שמונה עשרה שנה ויש בה סימני איילונית והרי היא גדולה, אין אנו דנים אותה כנערה, שהרי לא גדלה אלא לאחר שנעשית בת שנים עשרה וחצי, וימי נערות הם בששה חדשים הסמוכים לשנים עשרה כשפוסקין אז ימי קטנות⁽⁸⁾, וזו הרי פסקו ימי קטנותה לאחר זמן זה.

ואולם לדעת רב, הסובר שהיא גדולה למפרע מעת שהיתה ראויה להביא שתי שערות, קא סלקא דעתין, שנערה היא מגיל שנים עשרה ועד שנים עשרה וחצי, כי מה לי מי שנעשית גדולה על ידי שערות שאנו

7. שהביא מכמה אחרונים לבאר דברי התוספות באופן אחר, ולא נחלקו על הרמב"ם, ראה שם.

8. נתבאר על פי לשון התוספות, וראה בזה בהערה קודמת; ולשון הריטב"א הוא: שאין נערות לאחר י"ח שנה או לאחר עשרים, וראה ביאור כוונתו בדברי הרב המגיה לריטב"א הנדמ"ח ציון 857.

7. כן היא פשוט שיטת התוספות בביאור סוגייתנו, ודברי רש"י סתומים בענין זה; ואולם בחידושי רבינו חיים הלוי פרק ב מאישות הלכה ט, כתב לבאר ביאור אחר בסוגיא לפי שיטת הרמב"ם פרק ב מאישות הלכה ג, שאינו מחלק בין הבאת שתי שערות כשהיא בת שנים עשרה לבין הבאת שתי שערות לאחר מכאן, ובכל אופן הרי היא נעשית נערה למשך ששה חדשים. וראה בהערות לריטב"א הנדמ"ח ציון 857

משמך⁽⁹⁾: מקטנותה יצתה לבגר, כלומר: איילונית הנעשית גדולה למפרע מעת הגיעה לגיל שתים עשרה שנה, אין היא נעשית נערה למפרע⁽¹⁰⁾, אלא בוגרת היא למפרע מאותה שעה⁽¹¹⁾, נמצאת האיילונית יוצאת מקטנות לבגר ואין לה נערות, ולכן אין לה קנס.

אמר ליה רב יוסף לאביי: יפה אמרת! ולואי דבל הני מילי מעליותא יתאמרו משמאי [לואי שדברים טובים כעין אלו ייאמרו בשמי] —

כיון דהכי תניא:

אין סריס נידון כבן סורר ומורה [בן הגונב משל אביו וזולל וסובא ונידון בסקילה], לפי שאין בן סורר ומורה נידון אלא בחתימת זקן התחתון, כלומר: בהבאת שתי שערות בבית הערוה בלבד.⁽¹²⁾

ואין איילונית נידונית כנערה המאורסה להתחייב סקילה על זנותה, לפי שלא חייבה תורה סקילה אלא כנערה, ולא באיילונית שמקטנותה יצתה לבגר ואין לה נערות.

אמר רבי אבהו:

סימני סריס ואיילונית, וסימני בן שמונה [תינוק הנולד לשמונה חדשים] אין עושין בהן מעשה, עד שיהו בן עשרים.

כלומר: איש או אשה שיש להם סימני סריס או איילונית, אין אנו מחזיקים אותם בגדולים וסריסים, אלא אם הגיעו לגיל עשרים ועדיין לא הביאו שתי שערות, ומאותה שעה ואילך חשובים הם כגדולים, אבל לקודם לכן נידונים כקטנים, [ריטב"א].

וכן תינוק הנולד לשמונה חדשים שאין הוא בן קיימא אלא אם כן גמרו סימני שערות וצפרניו כשנולד, אין סומכין על סימנים אלו

12 א. מלשון הברייתא נראה, כי אף שתי שערות בשאר מקומות בגוף שהן סימני גדלות בכל מקום [כדעת תוספות כאן בעמוד ב], אין הם מועילים כבן סורר ומורה, שהרי אמרו: אין בן סורר ומורה נידון אלא בחתימת זקן התחתון. ב. במאירי ציין כאן לדין המבואר בריש פרק בן סורר, והיינו, דשם מבואר שזמנו של בן סורר ומורה אינו אלא עד שיקיף זקן התחתון את כל הגיד; וסובר המאירי שדין אחד הוא עם האמור כאן.

ג. כתב הגאון מרוג'צ'וב זצ"ל, שגדר זמן בן סורר ומורה שהוא עד שיקיף זקן התחתון, הוא משום שהם "מי נערות" של זכר; ובזה מתבאר צירוף דין בן סורר ומורה בסריס, לדין נערה המאורסה באיילונית.

9. רב יוסף חלה ושכח תלמודו, והיה אבי תלמידו מזכיר לו דברים שאמר.

10. רש"י כתב הטעם: דנערות בסימני תלוי; ולשון הריטב"א הוא: ואפילו לרב נמי, אין נותנין נערות אלא למי שיש לה סימני נערות שהביאה שערות בזמנה, אבל לא לאיילונית, דאיילונית הוא סימן גדלות.

11. זו היא שיטת רש"י ועוד ראשונים; ואולם שיטת הרמב"ן היא, שאינה נעשית גדולה ובוגרת אלא משעה שנעשית בת שתים עשרה וחצי שהוא הזמן הראוי לבגרות; ושיטת הראב"ד היא, שהיא נעשית גדולה ובוגרת משעה שהביאה סימני איילונית.

איזהו בן שמונה חדשים שאינו בן קיימא, כל שלא כלו לו חדשיו, כלומר: בזמן הלידה הדין תלוי ולא בסימנים.

רבי אומר: סימנין מוכיחין עליו שהוא בן שמונה חדשים, שעררו וצפרניו שלא גמרו.

הרי למדת לדעת רבי: טעמא דלא גמרו שעררו וצפרניו הוא דלא הוי בן קיימא.

הא נולד לשמונה חדשים, וגמרו שעררו וצפרניו, אמרינן: האי ולד בר שבעה חדשים הוא [נגמרה צורתו לסוף שבעה חדשים] ואישתהויי הוא דאישתהי [נשתהה במעי אמו אחר שנגמר, ויצא לשמונה חדשים], ונמצא שבן קיימא הוא כשאר יולדות לשבעה חדשים.

ומקשינן: אלא הא דעבד רבי אבא תוספאה עובדא באשה שחלך בעלה למדינת הים, ואישתהי הבעל במדינת הים עד תריסר ירחי שתא [שנים עשר חודש] ואז ילדה אשתו, ואכשריה רבי אבא לולד לבוא בקהל, ומשום שאנו תולים: לא מאחר נתעברה וממזר הוא, אלא מבעלה נתעברה קודם

להחזיקו כבן קיימא להתאבל עליו ולפטור את אמו מן החליצה [מאירי] אלא אם כן חי עד עשרים שנה, ועד אז ספק נפל הוא. (13)

ותמהינן: ובן שמונה מי קהיי [וכי אטו הנוולד לשמונה חדשים בן קיימא הוא]!?

והתניא: בן שמונה חדשים הרי הוא כאבן ואפור לטלטלו בשבת מפני שאינו בן קיימא, אבל אמו שוחה עליו ומניקתו, מפני הסכנה של האם והולד. (1)

ב-9

ומשמע לגמרא עכשיו, שאין חילוק בין גמרו סימניו ללא גמרו סימניו, ותיקשי לרבי אבהו.

ומשינינן: הכא במאי עסקינן, (2) כשגמרו סימניו, כלומר: הואיל וגמרו סימניו הרי הוא בר קיימא אם הגיע לגיל עשרים, וכדעת רבי (3) בברייתא שמביאה הגמרא, והשמיענו רבי אבהו: מכל מקום אין מחזיקין אותו בבן קיימא אלא כשהגיע לגיל עשרים וחי.

דתניא:

בדבריהם שם].

2. לשון "הכא במאי עסקינן" אינו מדוקדק כל כך, שהרי ודאי אנו דנים על סימני בן שמונה, ואף המקשה ידע כן.

3. נתבאר על פי רש"י; ואולם התוספות פירשו את דברי רבי אבהו אליבא דרבנן החולקים על רבי ואין סומכים על הסימנים, והשמיענו רבי אבהו: מכל מקום אם גמרו סימניו ואף חיה עד עשרים זה ודאי בן קיימא הוא.

13. כן פירש רש"י; "והקשו עליו: דהיאך אפשר לומר כן שיהא גיבור ואיש מלחמה ועושה עסקיו בשוק ונדון אותו בספק נפל?!", לשון הריטב"א; וראה שם ביאור אחר שהנידון הוא לענין גדלות, כי הנוולד לשמונה חדשים תולים את שתי השערות שהביא קודם לכן, כשומא בעלמא.

1. כן פירש רש"י בסוגייתנו; אבל בשבת קלה א פירש: מפני שחלב הרבה יש בדדיה ומביאה לידי חולי, וכן פירשו התוספות שם, והוסיפו: ולא חיישינן שמא תלטל אותו, [וראה עוד